TyV@eduskunta.fi

VNS 4/2021 vp Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Selonteossa todetaan, että Suomen sisäinen turvallisuus perustuu ensisijaisesti ongelmien ja häiriöiden ehkäisyyn ennalta. Väestötasolla monen ongelman ennaltaehkäisyssä on perustason sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla merkittävä rooli. Samoin viranomaisten toimiva keskinäinen yhteistyö on keskeisessä asemassa. Sosiaali- ja terveysministeriön näkökulmasta kiitämme siitä, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän rooli on selonteossa tunnistettu osana sisäistä turvallisuutta ja lähipalveluiden tuottajana. On kuitenkin huomioitava, että sisäisen turvallisuuden selonteossa sisäistä turvallisuutta tarkastellaan pääosin sisäministeriön hallinnonalan näkökulmasta. Näin ollen mahdollisia sosiaali- ja terveydenhuollon resurssitarpeita ei ole huomioitu selonteossa.

Selonteossa on korostettu syrjäytymisen ehkäisyä, nostettu esiin erimuotoinen väkivalta sekä heikommassa asemassa olevat väestöryhmät kuten esim. sijaishuoltolaitoksista karanneet nuoret. Kiusaamisen vastainen toiminta, turvakotipalvelut, rikosten uhrien palvelut ja Ankkuritoiminta ovat esimerkkejä paikallisella tasolla toteutettavasta toiminnasta ja moniammatillisesta yhteistyöstä. Selonteossa on huomioitu, että Suomi on sitoutunut kansainvälisin sopimuksin torjumaan lähisuhde- ja perheväkivaltaa sekä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja riistoa. Suomi toimeenpanee sopimuksia mm. Väkivallaton lapsuus–lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn toimenpidesuunnitelman 2020-2025 sekä Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman 2020-2030 kautta. Tapaturmia ehkäistään toimeenpanemalla Turvallisesti kaiken ikää – koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelmaa 2021-2030. Sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta koulukiusaamiseen ja lasten välisen väkivaltaan puuttuminen ovat erittäin tärkeitä syrjäytymisen ehkäisyssä. Lapsuudessa ja nuoruudessa koettu rikollisuus, traumat ja kaltoinkohtelu, kuten perheväkivalta tai kiusaaminen, kohottavat riskiä rikosten tekemiselle ja uhriksi joutumiselle myös aikuisiässä.

Selonteko tunnistaa merkittävimmäksi taustatekijäksi turvallisuuden eriarvoisuudessa köyhyys- ja syrjäytymisriskin, joka koskettaa huomattavaa osaa väestöstä eli noin 860 000 henkilöä. Eriarvoisuus näkyy turvallisuudessa erityisesti väkivallan, onnettomuuksien, syrjinnän ja viharikosten sekä eri tavoin ilmenevän kaltoinkohtelun uhkaan liittyen. Heikko sosioekonominen asema, ongelmien ylisukupolvisuus, asuinpaikka, nuori ikä, miessukupuoli, ja päihteiden käyttö näkyvät rikollisuuden taustatekijöinä sekä tekijöiden että uhrien kohdalla. Melko pieni, pääosin syrjäytyneistä ja syrjäytymisvaarassa olevista ihmisistä koostuva joukko tekee suurimman osan rikoksista Suomessa. Selonteko arvioi ratkaisevaksi päivittäisrikollisuuden määrälle muodostuvan sen, missä määrin nuoret ikäluokat kärsivät päihteiden ongelmakäytöstä ja monialaisesta syrjäytymisestä. Huumeiden käytöstä johtuvan rikollisuuden arvioidaan kasvavan. Merkittävää on myös se, miten kasvavien kaupunkialueiden lähiöt kehittyvät.

Polarisaatio ja segregaatiokehitys ruokkivat yhteiskunnallista levottomuutta, joka voi vahvistaa muun muassa jengiytymistä, väkivaltaisten ääriliikkeiden houkuttelevuutta ja terrorismin uhkaa.

Selonteossa on huomioitu väkivallassa ja onnettomuuksissa ilmenevät sukupuolierot. Naisiin kohdistuva väkivalta on pitkälti perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa. Noin kolmannes naisista on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa nykyisen tai entisen kumppanin taholta. Nainen tulee Suomessa parisuhdekumppaninsa surmaamaksi kahdeksan kertaa todennäköisemmin kuin mies. Miessukupuoli on rikollisuuden taustatekijöitä niin uhrien kuin tekijöidenkin kohdalla. Henkirikollisuus on Suomessa korostuneesti heikosti koulutettujen, työelämän ulkopuolella olevien, pitkälle alkoholisoituneiden työikäisten miesten keskinäistä rikollisuutta. Miesten onnettomuuksista ja tapaturmista johtuvat loukkaantumiset ja kuolemat ovat Suomessa korkealla tasolla, yli kaksinkertaiset verrattuna parhaiten sijoittuvaan Pohjoismaahan Tanskaan. Syrjintä ja viharikokset kohdistuvat useimmiten erilaisiin vähemmistöihin.

Työturvallisuuteen liittyen selonteko toteaa, että viranomaisten, kuten poliisin, pelastajien, ensihoitajien, vankeinhoitohenkilöstön ja sosiaaliviranomaisten, vastustaminen sekä heidän työssään kohtaama väkivalta ovat kasvaneet tasaisesti 2010-luvulla. Haasteiksi demokratialle ovat nousseet hybridi- ja informaatiovaikuttaminen. Tämä näkyy mm. vaaleihin, poliitikkoihin, tutkijoihin, viranhaltijoihin sekä toimittajiin ja yhteiskunnalliseen keskusteluun aktiivisesti osallistuviin ihmisiin kohdistuvana häirintänä ja maalittamisena.

Selonteossa on huomioitu onnettomuuksien ja tapaturmien kuormitus myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmälle. Tapaturmista aiheutuu toiseksi eniten hoitojaksoja erikoissairaanhoidossa ja ne ovat merkittävin terveiden elinvuosien menetysten aiheuttaja aina myöhäiseen keski-ikään asti. Avun saannin nopeudessa on eroja ihmisten asuinpaikan perusteella.

Katsottaessa sisäisen turvallisuuden mahdollisia uhkakuvia tulevaisuudessa on kuitenkin huomioitava, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää olisi jatkossa aiheellista tarkastella laajemmin kuin nyt on tehty. Selonteossa kuvataan, että ensihoitopalvelu ja sosiaalipäivystys ovat osa tiivistä viranomaisten yhteistyöverkostoa. Ne molemmat ovat osa toimialan päivystysrakennetta, jota on tarkasteltava kokonaisuutena sekä sisäisen turvallisuuden uhkien ehkäisyssä, että toteutuneiden ilmiöiden tai tapahtumien hoitamisessa. Ensihoitopalvelun osalta onkin selontekoon tarkennettu, että se on osa terveydenhuollon kokonaisuutta ja siinä tuottajina voivat toimia sairaanhoitopiirit itse, pelastuslaitokset ja yksityiset palveluntuottajat.

Tulevien skenaarioiden osalta on korostettava ilmaston lämpenemisen aiheuttamia vaikutuksia väestöön ja palvelujen järjestämiseen. Sään ääri-ilmiöt synnyttävät väestössä erilaista palveluntarvetta ja vaikuttavat viranomaisten toimintakykyyn. Tämä edellyttää viranomaisilta myös materiaalista valmiutta. Koronapandemian kokemusten näkökulmasta erittäin kriittiseksi on sosiaali- ja terveydenhuollon

näkökulmasta osoittautunut henkilöstön saatavuus ja vaihtuvuus. Tähän tulisikin kiinnittää huomiota kaikkien uhkaskenaarioiden osalta.

Erilaisiin uhkakuviin varautumisen osalta on selonteossa huomioitu koronapandemiasta saatuja kokemuksia. Suurta huolta aiheuttaa erityisesti lasten ja nuorten kriisistä selviäminen, joiden arkeen pandemia on vaikuttanut laajasti. Hyvinvoinnin turvaamisen erityistä panostusta vaativiksi ryhmiksi selonteko tunnistaa lapset ja nuoret, joiden perheiden toimeentuloa kriisi on heikentänyt, vammaiset ja pitkäaikaissairaat lapset ja nuoret, kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret sekä lapset ja nuoret, joiden perheissä on mielenterveys- tai päihdeongelmia sekä muita vanhempien arjenhallintaan ja toimintakykyyn liittyviä haasteita. Poikkeusajat ovat kuormittaneet myös vanhempia, mikä lisää vanhemmuuden tuen tarvetta. Koronaviruspandemia on kasvattanut hoito- ja palveluvelkaa sosiaali- ja terveydenhuollossa, mikä osaltaan saattaa vaikuttaa heikentävästi erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tilanteeseen. Pitkittyvä epidemia seurauksineen lisää mielenterveys- ja päihdehäiriöiden ilmaantuvuutta, millä vuorostaan on vaikutuksia turvallisuuteen.

STM:n näkökulmasta on keskeistä, että moniviranomaisyhteistyö ja kriisijohtaminen perustuvat selkeisiin toimintamalleihin ja että yksityissektorin kapasiteetti on integroitu varautumiseen ja häiriötilanteiden ennakointiin mahdollisimman hyvin. Materiaalisen varautumisen edellyttämät investoinnit koskevat myös sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnonalaa. Esimerkiksi puolustusvoimien kanssa tehdään säädösten mukaisesti valmiussuunnittelua ns. viiden alueen mallilla. Samanlaista rakennetta noudatetaan jatkossa myös muissa skenaarioissa, kuten liittyen myös sisäisen turvallisuuden uhkakuviin. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyvät hyvinvointialueille vuoden 2023 alusta. Tämä tarkoittaa myös sisäisen turvallisuuden osalta monen yhteistyörakenteen muuttumista. Soteuudistus osaltaan mahdollistaa valtakunnallisesti yhdenmukaisten toimintamallien kehittämisen, mutta se edellyttää, että valmistelutyöhön ja sen rakenteisiin sisällytetään nämä ulottuvuudet. Esimerkiksi alueellisten väkivallan vastaisten rakenteiden ja palvelujen luomiseen sekä poikkileikkaavaan yhteistyöhön tulee tarttua nyt, kun kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden yhteistyötä kehitetään, jotta menetelmät niin uhrien, tekijöiden kuin väkivallalle altistuneiden lasten auttamiseksi otetaan käyttöön kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti. Työllisyys, koulutus, yhteiskunnallinen osallisuus, ihmisten terveys, vähäiset päihdehaitat ja korkea hyvinvointi laajasti muodostavat perustan hyvälle arjen turvallisuudelle.

Pirjo Lillsunde

Neuvotteleva virkamies, FT. Dos.

Sosiaali- ja terveysministeriö

Turvallisuus ja terveys –osasto / Hyvinvoinnin ja terveydensuojelu-yksikkö